

КОВБАСКО Ю. Г.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЕПІСТЕМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ РОЗДІЛОВОГО ЗАПИТАННЯ

У статті розглянуто розділові запитання як структури вираження епістемічної модальності, звертається увага на структурні та семантичні кореляції у розділовому запитанні та положення його мікропарадигм на модальній шкалі ступенів достовірності.

Ключові слова: розділове запитання, пропозиція, модус, епістемічна модальність, модальна шкала ступенів достовірності, впевненість, невпевненість, припущення.

В статье рассматриваются разделительные вопросы как структуры выражения эпистемической модальности, обращается внимание на структурные и семантические корреляции в разделительном вопросе и положение его микропарадигм на модальной шкале степеней достоверности.

Ключевые слова: разделительный вопрос, пропозиция, модус, эпистемическая модальность, модальная шкала степеней достоверности, уверенность, неуверенность, предположение.

The article deals with the tag questions as structures of epistemic modality expression, paying attention to the structural and semantic correlations in the tag question and the position of its microparadigms on the modal scale of reliability degree.

Key words: tag question, proposition, modus, epistemic modality, modal scale of reliability degree, certainty, uncertainty, assumption.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення розділового запитання як багатоаспектної мовної одиниці, у поєднанні його структурних, семантичних та прагматичних аспектів. Існує потреба розгляду кореляцій структури та семантики розділового запитання. **Метою** статті є опис взаємозалежності між структурними мікропарадигмами розділового запитання та його семантичним навантаженням. **Об'єктом** слугує розділове запитання в системі англійської мови та художнього дискурсу ХХ – початку ХХІ століть. **Предметом** – структурні та семантичні характеристики розділового запитання. **Матеріалом** – англійськомовні художні твори ХХ – початку ХХІ століть, обсягом 2 461 964 словоформи. **Наукова новизна** дослідження полягає у тому, що описано модальну шкалу ступенів достовірності з огляду на лексеми, які присутні на ній, визначено місце мікропарадигм розділового запитання на вказаній шкалі, розглянуто взаємозалежність, що існує між структурними мікропарадигмами розділового запитання та їх семантичним значенням.

Новітні лінгвістичні дослідження все більше спрямовуються на вивчення комунікативної функції мови. Це сприяє аналізу мовних одиниць не ізольовано, а в площині дискурсу, що розглядається як мовлення, вписане в комунікативну ситуацію, як вид мовленнєвої комунікації, одиниця

спілкування [1:10–11], що дає змогу перевести аналіз питальних речень, і зокрема розділових запитань, з площини речення в площину мови та дискурсу. Водночас провідним стає антропоцентричний підхід, у центрі якого перебуває мовленнєва особистість – людина, що приймає участь в комунікації [2:78], та мова як її невід’ємна характеристика. Саме виокремлення значущості мовленнєвої особистості в ході комунікативного процесу вказує на необхідність опису розділового запитання як багатоаспектної одиниці – структурної, семантичної, прагматичної.

Розділове запитання – це двотактна граматична структура, в якій дієслівний/недієслівний питальний конститuent приєднується до головного конститuenta, представленого розповідним, окличним, спонукальним чи питальним реченням, і структурно та (або) семантично пов’язаний із ним [3:9]. Характерною рисою розділового запитання є його двотактність на структурному рівні, адже саме кореляція, що існує між конститuentами розділового запитання, становить основу для подальшого виокремлення його мікропарадигм. Провідною є кореляція ствердження / заперечення, завдяки якій виокремлюємо:

1) заперечно-стверджувальне збалансоване розділове запитання (- / +), наприклад:

1. *You're not one of the patients, are you?* [15:24];
2. *You don't like that star-T, do you?* [16:67];
3. *Don't mind my silly jokes, will you?* [17:202].

У таких розділових запитаннях, головний конститuent містить *not*-оператор чи заперечний займенник і є заперечним, питальний – стверджувальним.

2) стверджувально-заперечне збалансоване розділове запитання (+/-), наприклад:

4. *You always do, don't you?* [18:12];
5. *It does feel warmer, doesn't it, Bill?* [19:64];
6. *I said I wasn't going to lecture, didn't I?* [20:32].

Розділове запитання зі стверджувально-заперечною збалансованою структурою містить стверджувальний головний та заперечний питальний конститuentи.

3) стверджувальне незбалансоване розділове запитання (+ / +), наприклад:

7. *That's how you repay loyalty, is it, Max?* [21:300];
8. *Oh, you heard that, did you?* [22:20];
9. *Enlighten me, will you?* [23:151].

До таких розділових запитань належать ті, що не містять у своїй структурі *not*-оператора чи заперечного займенника.

4) заперечне незбалансоване розділове запитання (- / -), наприклад:

10. *You won't go again, won't you?* [24:307];

11. *You've no idea what sort of creatures they are, haven't you Lu?* [25:270];

12. *That's not what I think, isn't it?* [26:542].

Характерною рисою заперечної незбалансованості є вживання двох заперечень, у головному та питальному конститuentaх розділового запитання.

Кореляція ствердження/заперечення характеризує синтаксичний рівень розділового запитання. Водночас двотактність розділового запитання дає змогу говорити про існування відповідної кореляції на семантичному рівні, а саме співвідношення диктуму (пропозиції) та модусу. У концепції Ш. Баллі диктум співвідноситься з уявленнями, що сприйняті пам'яттю, уявою, відчуттями автора; модус відповідає психічній операції, яку здійснює мовець над цим уявленням [4:234]. Диктум – основна інформативна частина семантичного змісту, тоді як модус – частина, що спрямована на вираження модальності [4:44]. Виходячи з вищесказаного, значення висловлювання поділяється на об'єктивну константу або ж смисл речення, те, про що ідеться в ньому, та суб'єктивну змінну, яка виражає ставлення мовця до сказаного. Об'єктивна константа називається пропозицією, суб'єктивна змінна – модусом. Р. Столнейкер розглядає пропозицію як *“загальний зміст тверджень, суджень, обіцянок, бажань та побажань, питань та відповідей того, що може бути ймовірним і/чи можливим”* [5:387]. О. В. Падучева вважає пропозицією потенціальний концепт речення, певний смисл, що фігурує в мовленнєвому акті, який може бути підданий твердженню, сумніву чи може стати предметом прохання, наказу, побажання, обіцянки [6:34]. Дж. Лайонз зауважує, що в процесі реального спілкування мовець не тільки висловлює пропозицію, але й виражає своє ставлення до неї [7:215].

Таким чином, розділове запитання складається з пропозиції та модусу. Головний конститuent, що несе основне смислове навантаження, містить пропозицію, адже виражає загальний зміст того, про що йдеться, та один чи декілька імпліцитних модусів, характер яких визначається структурним типом головного конститuenta і комунікативними намірами мовця. Питальний конститuent не несе жодної додаткової інформації до тієї, що вже виражена в головному конститuentі, а отже передає модус адресанта. Цей модус – експліцитний, оскільки як за своєю структурною формою, так і за змістом, він є питальним. У ньому виражається ставлення адресанта до того,

про що йдеться в головному конститuentі, висловлюється думка щодо істинності інформації в пропозиції, вказується відношення мовця до пропозиції в плані достовірності чи недостовірності. У такому випадку питальний конститuent виступає модальним модифікатором, тобто засобом вираження епістемічної (суб'єктивної) модальності адресанта [8; 9; 10; 11]. Епістемічна модальність, за визначенням В. З. Дем'янкова, “*полягає у вираженні мовцем свого ставлення до висловленого з точки зору того, що було, є і буде, без включення деонтичних аспектів*” [12:125]. На думку О. М. Орехової, “*ядерним полем епістемічної модальності є модальність достовірності-недостовірності, що може бути представлена у вигляді умовної шкали достовірності, протилежні сторони якої формують значення категоричної достовірності (впевненості мовця в істинності сказаного) та проблематичної достовірності (сумнів, припущення, можливості)*” [13:27]. Кожне значення всередині поля достовірності має зони накладання з іншими суб'єктно-модальними смислами, а також з полями емоційності, оцінки, градуальності [13:27].

Значення категоричної достовірності представлене лексевою certainty, що може слугувати диференціальною ознакою поля і мати свої синонімічні ряди. Синонімічний ряд лексеми certainty включає: *all sewn up, authoritativeness, belief, certitude, cinch, confidence, conviction, credence, definiteness, dogmatism, faith, firmness, indubitableness, inevitability, lock, lockup, open and shut case, positiveness, positivism, rain or shine, setup, shoo-in, staunchness, steadiness, stock, store, sure bet, sure thing, surefire, sureness, surety, trust, validity, wrap-up* [14].

Значення проблематичної достовірності може бути представлене лексевами uncertainty, doubt, assumption, probability, кожна з яких утворює власний синонімічний ряд. Точки перетину лексем uncertainty-doubt-assumption позначені напівжирним шрифтом, assumption-probability – курсивом.

Uncertainty: **ambiguity**, ambivalence, anxiety, bewilderment, concern, confusion, **conjecture**, contingency, **dilemma**, **disquiet**, **distrust**, **doubtfulness**, **dubiety**, **guesswork**, **hesitancy**, **hesitation**, **incertitude**, inconclusiveness, **indecision**, **irresolution**, **lack of confidence**, **misgiving**, **mistrust**, mystification, oscillation, **perplexity**, puzzle, puzzlement, **qualm**, **quandary**, query, questionableness, reserve, **scruple**, **skepticism**, **suspicion**, trouble, uneasiness, unpredictability, vagueness, wonder, worry [14].

Doubt: agnosticism, **ambiguity**, apprehension, confusion, demurral, difficulty, diffidence, **dilemma**, disbelief, discredit, **disquiet**, **distrust**, **dubiety**,

dubiousness, faithlessness, faltering, fear, **hesitancy**, **hesitation**, **incertitude**, **incredulity**, **indecision**, **irresolution**, **lack of confidence**, **misgiving**, **mistrust**, **perplexity**, **problem**, **qualm**, **quandary**, rejection, reluctance, **scruple**, **skepticism**, suspense, **suspicion**, **uncertainty**, vacillation, wavering [14].

Assumption: acceptance, accepting, assuming, belief, **conjecture**, *expectation*, fancy, **guess**, hunch, hypothesis, inference, posit, postulate, postulation, premise, *presumption*, presupposition, *shot*, stab, supposal, supposition, surmise, **suspicion**, theorization, theory [14].

Probability: anticipation, chance, chances, conceivability, contingency, credibility, *expectation*, feasibility, hazard, liability, likeliness, odds, outside chance, plausibility, possibility, practicability, prayer, *presumption*, promise, prospect, reasonableness, *shot*, snowball's chance, toss-up [14].

Аналіз синонімічних рядів наведених лексем дає змогу припустити, що лексеми uncertainty та doubt характеризується великою кількістю точок перетину, а отже практично накладаються одна на одну. Лексема probability не має прямих точок перетину з лексемами certainty та doubt, однак вона пересікається з ними завдяки сполучній ланці – assumption, яка поєднує смисли закладені в лексемах probability і doubt, а отже й uncertainty. Відповідно, можемо зробити висновок, що шкала достовірності представлена крайніми точками впевненість (*certainty*) та невпевненість (*uncertainty*) і має центральне значення – припущення (*assumption*). Отже, оскільки всі розділові запитання, спрямовані на вираження епістемічної модальності, то їх значення слід розглядати на модальній шкалі достовірності, а їхнім центральним значенням буде припущення.

Розташування мікропарадигм розділового запитання на шкалі достовірності залежить від структурної кореляції ствердження / заперечення та семантичної кореляції пропозиції / модусу і, графічно, виглядатиме так (див. рис. 1):

Рис. 1. Розділове запитання на модальній шкалі ступенів достовірності

Розділове запитання, що має заперечно-стверджувальну збалансованість, перш за все, передає сумнів адресанта у висловленій пропозиції, наприклад:

13. *You don't think it might be time to send someone to look for her, do you?* [27:91]

У прикладі 13 використання мовцем заперечення в головному конституенті вказує на сумнів, що пояснюється відсутністю в адресанта передумов для вираження цієї пропозиції, а отже, невпевненість у ній.

14. *And she's being kept asleep by a woman who says she is her mother, but no mother would be so cruel, would she?* [28:122].

Мовець, прагнучи отримати підтвердження сказаному, тим самим виражає власну невпевненість, що передається за допомогою розділового запитання (див. приклад 14).

Розділове запитання із заперечно-стверджувальною збалансованістю виражає категоричну невпевненість мовця в пропозиції та розміщується ближче до запитань, ніж до стверджень.

У розділовому запитанні зі стверджувально-заперечною збалансованістю головний конституент відображає констатацію мовцем факту чи припущення, тоді як питальний конституент ставить під сумнів попереднє твердження, наприклад:

15. *You know where he comes from, don't you?* [29:24].

У прикладі 15 розділове запитання зі стверджувально-заперечною збалансованістю вказує на припущення автора щодо істинності пропозиції і спонукає слухача до вираження власної думки / відповіді.

16. *Gave you quite a fright, didn't I?* [30:283].

У прикладі 16 мовець не виражає запитання, оскільки у головному конституенті розділове запитання констатує власну думку. Питальний конституент спрямований на отримання підтвердження словам автора.

Розділове запитання зі стверджувально-заперечною збалансованістю передає невпевненість автора в пропозиції розділового запитання, що наближає його до питального речення.

Розділове запитання із заперечною незбалансованістю виражає високий ступінь впевненості автора, оскільки подвійне заперечення, що існує в структурі розділового запитання, на семантичному рівні трансформується у ствердження, наприклад:

17. *You would not ask me to break faith with him, would not you?* [31:382].

У прикладі 17 автор висловлює впевненість у пропозиції, що передається головним конституентом; використання заперечення

в питальному конститuentі вказує на бажання адресанта отримати реакцію адресата щодо пропозиції, яку мовець вважає правильною.

18. *Then you are not a Baptist, aren't you?* [32:291].

У прикладі 18 адресант передає власну думку, оскільки знає відповідь на запитання, однак для нього важливо отримати відповідь від адресата.

Розділове запитання із заперечною незбалансованістю виражає високий ступінь упевненості мовця в сказаному і тому є ближчим до ствердження, ніж до запитання.

У розділовому запитанні зі стверджувальною незбалансованістю ступінь впевненості автора у висловленій пропозиції високий тому, що в його структурі відсутнє будь-яке заперечення, наприклад:

19. *I don't guess you'd run and fetch my brother for me, would you?* [33:239].

У прикладі 19 мовець упевнений у тому, що говорить, і через це буде розділове запитання на основі повтору ствердження.

20. *Ho-ho, so the continents just happen to link on to each other, do they?* [34:102].

Адресант, у прикладі 20, використовуючи розділове запитання зі стверджувальною незбалансованістю, виражає значний ступінь упевненості у власних словах, зменшуючи наказовість висловлювання за допомогою питального конститuenta. Л. М. Рочікашвілі зазначає, що “в запитаннях такого типу міститься модус категорійної достовірності, що передає найвищу впевненість мовця” [9:13]. Р. Каттелл пояснює високий рівень достовірності в цих розділових запитаннях тим, що мовець за їхньою допомогою виражає не власне припущення, а інформацію, отриману від співрозмовника [10:615].

Розділове запитання зі стверджувальною незбалансованістю знаходиться ближче до ствердження, ніж до запитання, чому сприяє його функціонування в спонукальних реченнях.

Таким чином, мікропарадигми розділового запитання розташовані на шкалі достовірності, крайніми точками якої є впевненість і невпевненість, а центральним значенням – припущення. Розділові запитання розташовані по всій довжині шкали, при цьому не охоплюють крайні точки, однак наближаються до них. Цьому сприяє двотактність розділових запитань та існуючі структурні кореляції ствердження/заперечення і семантичні кореляції пропозиції / модусу.

Перспективним видається дослідження інтонаційного аспекту розділового запитання, як одного з факторів, що впливають на вираження його модального значення, а також вивчення варіативності значень розділового запитання в залежності від його головного конститuenta.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [монография] / Валентина Сергеевна Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. гос. тех. ун-та, 2007. – 288 с.
2. Карасик В. И. Дискурсивная персонология / В. И. Карасик // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ, 2007. – Вып. 7. – С. 78–86.
3. Ковбаско Ю. Г. Структура, семантика, прагматика розділового запитання: синхронно-діахронний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Юрій Григорович Ковбаско. – К., 2011. – 20 с.
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли ; [пер. с франц. Е. В. и Т. В. Вентцель]. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1955. – 416 с.
5. Stalnaker R. Pragmatics / R. Stalnaker // Semantics of Natural Language / D. Davidson, R. Harman. – Dordrecht : Reidel Publishing Company, 1972. – P. 380–397.
6. Падучева Е. В. Высказывание и его соотношенность с действительностью / Елена Викторовна Падучева. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 288 с.
7. Lyons J. Language, Meaning and Context / J. Lyons. – L. : Fontana Paperbacks, 1981. – 256 p.
8. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / Ирина Михайловна Кобозева. – М. : Едиториал УРСС, 2000. – 350 с.
9. Рочикашвили Л. М. Функционально-семантические и прагматические аспекты высказываний с присоединенной вопросительной частью : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Людмила Михайловна Рочикашвили. – Л., 1990. – 16 с.
10. Cattell R. Negative Transportation and Tag Questions / R. Cattell // Language. – 1973. – Vol. 49. – № 3. – P. 612–639.
11. Coates J. Epistemic Modality and Spoken Discourse / J. Coates // Transactions of the Philological Society. – 1987. – Vol. 85. – P. 110–131.
12. Демьянков В. З. Логические аспекты семантического исследования предложения / В. З. Демьянков // Проблемы лингвистической семантики. – М. : ИНИОН АН СССР, 1981. – С. 115–132.
13. Орехова Е. Н. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Елена Николаевна Орехова. – М., 2011. – 44 с.

ДОВІДНИКИ

14. Roget's 21st Century Thesaurus [Електронний ресурс]. – [3-d ed.]. – Режим доступу : <http://www.thesaurus.com/browse/question>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Collins N. A. Sunglasses after Dark / N. A. Collins. – L. : Time Warner Paperbacks, 1994. – 253 p.
16. Hammett D. The Adventure of Sam Spade [Електронний ресурс] / D. Hammett. – Режим доступу : <http://www.greylib.align.ru>
17. Fleming I. Diamonds Are Forever / I. Fleming. – N.Y. : Penguin Books, 2002. – 240 p.
18. Martin G. R. R. The Clash of Kings [Електронний ресурс] / G. R. R. Martin. – Режим доступу : <http://www.greylib.align.ru>
19. Harrison H. Bill, the Galactic Hero / H. Harrison. – N.Y. : I. Books, 2004. – 208 p.
20. Herbert J. Sepulchre / J. Herbert. – L. : Pan Books, 2000. – 416 p.
21. Gardner J. Seafire / J. Gardner. – N.Y. : Berkley Books, 1995. – 304 p.
22. Lewis C. S. The Magician's Nephew / C. S. Lewis. – N.Y. : Harper Collins, 2000. – 208 p.
23. Christie A. The Mysterious Affair at Styles / A. Christie. – N.Y. : Berkley Books, 2004. – 208 p.
24. Tolkien J. R. R. The Return of the King / J. R. R. Tolkien. – N.Y. : Mariner Books, 2005. – 544 p.
25. Lewis C. S. The Voyage of the Dawn Treader / C. S. Lewis. – N.Y. : Harper Collins, 1994. – 288 p.
26. King S. A Bag of Bones / S. King. – N.Y. : Scribner, 1998. – 544 p.
27. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic Paperbacks, 2002. – 752 p.
28. Pullman P. Amber Spy Glass / P. Pullman. – N.Y. : Laurel Leaf, 2003. – 480 p.
29. Smith G. N. Accursed [Електронний ресурс] / G. N. Smith. – Режим доступу : <http://www.greylib.align.ru>
30. Lustbader E. Angel Eyes / E. Lustbader. – N.Y. : Fawcett, 1995. – 544 p.
31. Tolkien J. R. R. The Two Towers / J. R. R. Tolkien. – N.Y. : Mariner Books, 2005. – 448 p.
32. Heller J. Catch 22 / J. Heller. – N.Y. : Simon & Schuster, 1996. – 464 p.
33. Brin D. Brightness Reef / D. Brin. – N.Y. : Bantam Books, 1996. – 688 p.
34. Banks I. Walking on Glass [Електронний ресурс] / I. Banks. – Режим доступу : <http://www.greylib.align.ru>